

II.

**A KÖNYVTÁRI MUNKA ELVI ÉS GYAKORLATI
KÉRDÉSEI**

Egy „XVIII. századi magyar anoním-lexikon” összeállításának problémái

W I X G Y Ö R G Y N É

Magyar anoním-lexikon eddig nem jelent meg, bár természetesen akadnak előzményei. Mind a magyar szakirodalom, mind a hasonló jellegű külföldi anoním-lexikonok, bibliográfiák számos adalékot rejtegetnek a kereső számára. GULYÁS Pál *Magyar írói álnév lexikona* függelékében csakúgy lehet tájékoztatást a kereső, mint HOLZMANN—BOHATTA fogalommal vált anoním-lexikonában, nem is szólva a magyar irodalomtörténet vonatkozásában is kincsesbányának tekinthető KOSÁRY-féle történeti bibliográfiáról, vagy például SZINNYEI *Magyar írók-járól*, a PETRIK-féle retrospektív nemzeti bibliográfiáról, ill. az olyasfajta összefoglaló jellegű monográfiákról, mint például BALLAGI Géza *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig* c. műve. Ezek az adatok azonban többnyire nehezen lelhetők fel, elvesznek az egyéb adatok tengerében, a másféle kutatás céljainak szolgálatába állított közlések között, vagy az elsősorban nem magyar használók számára gyűjtött adatok halmazában. Sőt az is előfordul, hogy egyes adatok, feloldások már elavultak, félrevezetőek, a magyar irodalomtörténeti kutatás már túlhaladta egyik-másik megállapításukat. Ráadásul még az a veszély is fennáll, hogy a magyar nyelvismeret hiányából suta közlések, mulatságos bakik születnek.

Mindez a PETRIK-féle magyar nemzeti bibliográfia 1712—1860-as ciklusát kiegészíteni kívánó anyaggyűjtés során mutatkozott meg teljes egészében. Az ötödik kötet szerkesztése során a pótlások névfeloldásainak ellenőrzése jutott feladatommul, s csak arra volt lehetőségem, hogy munkámat az Országos Széchényi Könyvtár szerzői névmegállapításainak átvételére korlátozzam: könnyen kezelhető egyéb kézikönyv hiányában az OSZK címleírói által fel nem oldott tételek szerzőinek felkutatására már nem vállalkozhattam. E szembeötlő hiány által indíttatva született meg az elhatározás a magyar anoním-lexikon összeállítására. Mikor azonban ilyesfajta vállalkozás gondolata felötlik, elsősorban meg kell vonni tartalmi és formai határait. Ha pedig egyetlen személy vállalkozik az összeállítás munkájára, szükségszerűen még határozottabban kell körvonalaznia tendőit, mérlegelve, mi futja erejéből ahhoz, hogy a vállalásból valóság legyen. Ez a mérlegelés a tartalma a következő oldalaknak, valójában fehérre fekete betűkkel kivetített gondolatsor arról, milyen kérdések merülnek fel egy „XVIII. századi magyar anoním-lexikon” összeállítása során; miről véli az összeállító, hogy a későbbi használót segíteni fogja, mit kell elvetnie mint feleslegeset, vagy mint erejét meghaladót.

A téma elhatárolásának problémái

Időhatárok. A lexikon anyaggyűjtését a 18. század határolja, 1701-től 1800-ig, mégpedig a feloldott címek kiadásának évét figyelve. Ez szükségszerűen vissza, s előre is mutat: újabb kiadások viszik tovább a korábbi évtizedek — sőt századok — néhány alkotását, s a 18. századból is újra, s még mindig névtelen kiadásra kerül néhány mű a 19. században. Ez a téma kiszélesítésére csábít, a korszak rétegeit vizsgálva azonban első pillantásra kiderül, hogy a század korlátain belül is sokrétű anyaggal kell szembenézni. A magyar irodalom — az irodalom kifejezést még az írott alkotások összességére értve — névtelen publikálónak „virágkora” ez a század. Mégis — nagyjában, egészében — két nagyobb egység dominál. A század első felében az egyházi szerzők (ferencesek, piaristák, de főképpen jezsuiták) publikálják műveiket anoním halhatatlanságot keresve. Irodalomtörténeti érdekű művek is születnek így: a magyar történelem, a magyar földrajz szerzetesi szemmel és felfogásban ugyan és barokkos latinsággal, ekkortájt szólal meg irodalmi formában. A század végére, negyedik negyedére korlátozódik a másik nagyobb egység: a politikai röpirat-irodalom, amely szükségszerűen anoním, legyen bár felvilágosult szerző jakobinus mondandója, vagy klerikális szemzőgő munka. E két, nem csupán mennyisége miatt jelentős csoport között harmadikként — számában igen jelentősen — szerepel az alkalmi költemények, magyar és latin ódák, halotti méltatások stb., stb. serege, amely inkább a méltatott személyre vonatkozó adatai miatt lehet kultúrhistoriai érdekű, mint a feloldandó szerző miatt, de a címléíró könyvtáros számára legalábbis problémát jelent.

Még számos kisebb réteg felbontására kell vállalkozni, csupán e századra korlátozva munkánkat, így pl. a magyarítások eredetijej esetében, akár a századeleji áhítatos irodalom, akár a századvégi szépirodalom alkotásai síkján. Többet markolni (például az 1848-at közvetlenül követő anoním memoár- és röpirat-irodalom csoportját) már nem tűnt reálisnak.

Földrajzi—nyelvi határok. A cím „magyar”-nak kívánja vállalni a készülő lexikont. Határai ennek megfelelően valójában nem földrajziak, nem is nyelviek: magyar vonatkozásuk szabja meg idetartozásukat. Magyarországi megjelenés, magyar szerző külföldön megjelentetett műve, sőt magyar tartalmi vonatkozás egyaránt szerepel majd a címanyagban: vagyis mindaz, amellyel feltehetően a magyar irodalom- és történettudomány kutatói, a magyar könyvtárosok, könyvkereskedők, könyvgyűjtők elsősorban találkoznak. Itt is szembeötlően adódik az ellenvetés: amott indokolatlanul szűk korlátok, míg itt ugyanúgy indokolatlanul tág határok. Hogy miért nem fordítva könnyített munkáján a szerkesztő? Mert fontosabbnak érezte az olyasfajta elhatárolást, amelyben a magyar szerző politikai paszkvillusa akkor is szerepel, ha történetesen Bécsben jelent meg németül, hasznosabbnak a kutató számára, ha a hely nélküli magyar vonatkozású műnél nem kell előbb kiderítenie, hol jelent meg, s azután keresni a szerzőt.

A szerzői névtelenség határai. „Anoním (gör. „névtelen”): olyan mű, amelynek alkotója nem ismeretes. ~ szerző az a név szerint ismeretlen személy, aki az ~ művet alkotta (pl. Anonymus)”, definiál az Új Magyar Lexikon. A könyvtárosi megfogalmazás a kört ennél szűkebbre vonja, s a kézikönyv anoním-lexikonnak

vallja magát címében. Mégis az anonimitás határait az anyaggyűjtés előrehaladtával a lexikon fenti meghatározásának szélesebb értelmezéséig kellett bővíteni. Minél több névtelenül megjelent mű címét sikerült összegyűjteni, annál nyilvánvalóbbá vált, hogy a korszak az anonimitás legkülönbözőbb fokozatait kedvelte a teljes névtelenségtől a magát meghatározás pszeudonímjáig, a „Scriptus a quodam e S. J. sacerdote”-féle rendi megjelölés vagy a múzsák és pásztorok közbelső csoportján keresztül. Ugyanakkor az is kiderült, hogy a GULYÁS-féle pszeudoním lexikon éppen e korszakra meglehetősen kevés adatot tartalmaz. Így végül is a használhatóság fokozásának reményében az anonimitás korlátja úgy alakult, hogy a készülő lexikon felvesz minden olyan névmegállapítást, amelynél az alkotó a kiadvány címlapján név szerint nem nevezte meg magát. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az előszóban, ajánlásban stb. magukat megnevező szerzők alkotásai, noha nevük csak a címlapról maradt el, ugyancsak bekerülnek. Erre a megfontolásra két gyakorlati ok is kényszerített: 1. ez a megoldás a könyvet kézbevevőknek esetleg sok böngészést takarít meg, 2. szinte lehetetlen ebben a korszakban már minden egyes felvett mű névtelen voltáról autopszia útján meggyőződni. Ellenkező esetben viszont erre volna szükség, mivel a rendelkezésre álló források az efféle rejtett szerzői névmegjelöléseket rendszerint nem különböztetik meg az anoním művek névmegállapításaitól.

Az anonimitás a szerzői névmegjelölés hiánya. Ebben a korban azonban a szerzőség még mindig nem a mai értelemben vett szellemi tulajdon. Magyarítások, több műből egy művé „összeötvözések” stb. ott is elhagyják az eredeti mű vagy művek alkotójának nevét, ahol annak nem állt szándékában névtelenségbe burkolózni, s szerzőként nevezik meg magukat olyanok, akik valójában csak szellemi közreműködők. Gyakran okoz problémát a században igen divatos liber gradualis-ek szerzői névmegállapítása is. Ez a sajátos kiadványtípus valójában alkalmi kiadvány, amely kétféle alkalomból került kiadásra. Egyik nagy típusa a különböző egyetemi fokozatok (baccalaureatus stb.) elnyerése alkalmából tartott nyilvános vitatkozásokra készített vitatéziseket tartalmazó liber gradualis; ilyenkor a tézisek összeállítója a vitában rendszerint praesesként szereplő és meg is nevezett tanár. A promóciók alkalmából kiadott művek másik nagy típusát — elsősorban a könyvtárak címleírói — nem szokták megkülönböztetni az előbb említett csoporttól, holott ezek a kiadványok a baccalaureusi vagy doctori fokozat elnyerése alkalmából a tanulótársak által megjelentetett önálló művek, nem pedig tézisek. Különös ismertetőjelük a címükben is kitett „honoribus neo-baccalaureorum” vagy „honoribus neo-doctorum” megjegyzés, s az hogy a promoveáló egyetemi tisztségviselőt is megnevezi a címlap, „promotore X. Y.” fordulattal. Az eddigi gyakorlat sokszor — akár a vitatézisek praeseseinél — ezeket a tisztségviselőket tünteti fel szerzőként, holott valójában a „laureatus”-t ünneplő tanulótársak (osztály) tanára a szerző. Sok esetben fordítások alkotói kívántak névtelennek maradni, kilétük azonban — különösképpen magyarításoknál — érdeklődésre tarthat számot. Mindezt mérlegelve nem csupán anoním művek szerzőinek névmegállapításai szerepelnek majd, hanem mindenfajta anoním szellemi tulajdon (fordítás, magyarítás stb.) kiderítése is, amennyiben ez sikerült. Elmaradnak viszont a szerzetesek rendi neveinek névfeloldásai, amennyiben műveik címlapján szerzetesi nevüket szerepeltették. A rendben viselt nevek ugyanis teljes mértékben egyénitenek, egyazon időben egy-egy szerzetes viselhette csupán az adott nevet, így ezek a művek nem tekinthetők névtelennek.

Tartalmi—formai problémák

Adatok és sorrendjük. Egy anoním-lexikonnál a feltárás módja nem lehet vitás. Az egyetlen lehetséges megoldás a gyűjtésnek a címek betűrendjében történő közzététele, amit a szerzői névmegállapítás, majd az esetleges források követnek.

1. *Az anoním mű címe* szerepel tehát egy-egy tételnél elsőként. A korban divatos hosszú címeket rövidíteni kellett, ügyelve azonban arra, hogy esetleges más műtől megkülönböztető elem ne essék a rövidítés áldozatául.

- a) Házi különös orvosságok, mellyek az orvosok nélkül szükölködő betegeskedőknek vigasztalásokra . . . szedettek egybe . . . Kolozsváratt 1763 stb.
Szerzője Juhász Máté.
- b) Házi orvosságok, mellyek az emberi testnek külömb-külobmféle nyavalyáinak megorvoslására . . . egybe-szerkesztve találtnak . . . Vátz 1795 stb.
Veszelszki Antal írása.
- c) Házi orvosságok, mellyek különös munkával egybe-szedetvén három részre osztatnak . . . Vátz 1791 stb.
Ennek írója Szent-Mihályi Mihály.

Vagy egy másik példa:

- a) Vexatio dat intellectum. Manuscriptum sub diaeta regni Hungariae anno 1765. vulgatum . . . H. é. ny. n. (Kosáry szerint: Wien, Wucherer.)
Szerzője Richwaldszky György.¹
- b) Vexatio dat intellectum episcopis Hungariae seu jura episcopalia, secundum textum juris Hungarici . . . regni Hungariae statibus oblata . . . H. n. 1790, ny. n.
Ennek a szerzője Szeitz Leó.

2. *A kiadás* a következő elem, amelyet csak abban az esetben látszott szükségesnek feltüntetni, ha nem az első kiadás az, amely címként szerepel (így pl. korábbi művek 18. századi kiadásainál), egyébként megjegyzés utal majd a többszöri változatlan kiadások létezésére. Címváltozatok esetén azonban, legyenek bár azonos címalakra rövidíthetők, a változatnak külön tételként kell szerepelnie. Más megoldás félreértések forrása lehetne, amint pl. ilyesfajta félreértés következtében szerepelt NENNICHEN 17. századi német jezsuita műve, az *Ad tritissimam quaestionem* . . . című számtalan kiadást megért mű HOLZMANN—BOHATTA anoním-lexikonában (I. 816.) Pock Máttyás szerzővel, aki a mű egy 1733-ból származó liber gradualis-kiadásában praesesként szerepelt, s mint ilyen SZINNYEI s mások is felsorolták ezt a címet az ő szerzői oeuvréjében. SZINNYEITől egy lépés volt HOLZMANNIG és BOHATTÁIG, s onnan egy további számos könyvtári katalógus címléírásáig, a mű egyéb kiadásaira is vonatkoztatva.

3. *Impresszumadatokat* a legkorábbi közlés helye, éve és kiadója szerint ír le majd a lexikon. Két kiadás esetén a 2. kiadás pontos adatai is szerepelnek majd, ezen felül azonban „több más kiadás” megjegyzés helyettesíti a felsorolást. Más anoním-lexikonokban ilyesfajta megjegyzéssel nem találkozunk: többféle megfontolás volt a forrása. Így az, hogy a korszak kedvelt és közismert művei, amelyek számos kiadást értek el, olykor névtelenül, máskor viszont a szerző megnevezésével jelentek meg, ill. hogy a visszautalás egy-egy RMNy-ben vagy RMK-ban szereplő korábbi kiadásra — amellett hogy a használó számára érdekes lehet — egyszerűen a névfeloldás egyik forrására is utal. Legfőképpen azonban segítséget kíván adni annak, aki egy másik kiadást tart a kezében szerzői meghatározás végett.

1. Van ugyan olyan feltevés is, hogy Paxy János Keresztély szerémségi, majd zágrábi püspök írta. (Jurič, Šime: Jugoslaviae scriptores Latini . . . P. I. Tom. 2. 293. l.)

4. *A terjedelem* általában elmarad; csak igen-igen ritkán, majd azonos címek végső megkülönböztető elemeként kerül feltüntetésre. Csak egyetlen bizonyító példa arra, hogy ez sem felesleges:

- a) *Epistolae heroum ac heroidum regni Hungariae. Honori neobaccalaureorum, cum . . . philosophiae laurea insignirentur, promotore Francisco Csernovics . . . Claudiopoli 1721. [18] lev.*
- b) *Epistolae heroum et heroidum Ungariae. Honoribus . . . neobaccalaureorum, cum philosophiae laurea insignirentur, promotore Petro Mayr . . . Cassoviae 1725. 48 p.*
- c) *Epistolae heroum et heroidum. Honoribus neo-baccalaureorum, cum philosophiae laurea condecorarentur, promotore Georgio Szegedi . . . Claudiopoli 1747. [34] lev.*

Címváltozatnak is lehetne tekinteni ezeket a leírásokat, ha a terjedelem nem bizonyítaná különbözőségüket. Az első cím szerzője BESZNYÁK Pál, a másodiké KÖVÉR András, míg a harmadik mű NYÍRÓ Ádám tollából került ki.

5. *A névfeloldás* a következő adat, természetesen tipográfiailag kiemelve. Mint a lexikonnak leglényegesebb pontja, egyben a legtöbb kérdést felvető is. Egyértelmű volt, hogy amennyiben nem szerzői név feloldása kerül közlésre, akkor a szellemi közreműködés módját is fel kell tüntetni: a név mellett (ford.), (kiadó), s ha szerző is szerepel a feloldások között, akkor természetesen első helyen (szerző) megjelölés fog tájékoztatni.

Már kevésbé szokásos adatközlés — külföldi anoním-lexikonok el is hagyják — a gyakori névazonosság esetében fontos, valamiféle szerzőegyenítés. Ez lehet a szerző foglalkozása vagy — esetleg és — születési és halálozási éve. Az adat szükségessége nem vitás, inkább az adatközlés helye. Szükséges egyfelől megkülönböztető elemként, hiszen pl. az anoním műveket publikáló különböző, de egyaránt termékeny tollú Molnár Jánosok közül az egyik belakúti apát és szepesi kanonok, a másik pedig evangélikus lelkész volt; másfelől az életrajzi adatok szerepeltetése bizonyos tévedések ellenőrzését szolgálja, eleve lehetetlenné téve a félreértéseket. (Az iménti egyik példánál szereplő NYÍRÓ Ádám eleve nem írhatta az 1725-ben megjelent *Epistolae heroum et heroidum*-ot, hanem csak az 1747-est, mert 1723-ban született s így csak 1747-ben válhatott a „Claudiopolitana humanitas” nevében ünneplő szerzővé.)

A névalak bizonyult a legtöbb fejtorésre okot adó problémának. Először a vezetőknév! Ebben a korszakban még nem állapodtak meg egyetlen helyesírási formánál, más-más forrás, más-más mű feloldásánál eltérő névalakokat közölnek ugyanarról a személyről. Amellett a kor szerzői között szép számmal akadnak az ún. „hungarus”-ok. A szlovák, a román stb. irodalom- és tudománytörténet számos ismert és kevésbé ismert alakjának művei jelentek meg, s ezeket saját nemzetük irodalomtörténete teljesen más névalakkal ismeri magáénak, mint a magyarban meghonosodott, magyar források által ismertetett. A mérce a *Magyar Életrajzi Lexikon*, ill. a Szinnyei közlése lesz, s a nem magyar neveknél a megfelelő retrospektív nemzeti bibliográfia (BRV, Knihopis stb.), ill. az ezekben elfogadott névalak. Ugyanez áll a keresztnévek alakjára is, kivéve, ha nem akad megfelelő nemzetiségű forrás. Ebben az esetben a mű nyelve határozza meg a keresztnév formáját: így adódhatnak Carolus-ok, Franciscus-ok stb. is. Csak egyetlen példa arra, hogy ez a probléma sem mondvacsinált: SZINNYEINél két különböző sze-

mélyként szerepel — éppen eltérő névhasználatok következtében — SCHWACHOTZY Benedekként és SZLAVKOVSKY Benedekként ugyanaz a BENEDICTUS AB ANNUNCIATIONE szerzetesi nevű piarista! SZINNYEI után pedig bibliográfiákba és katalógusokba is átkerült ugyanez a hiba.

Ellentmondó adatok, több elfogadott vagy lehetséges névmegállapítás esetén valamennyi név felsorolásra kerül. Ha van a nevek között egy, amelyet a modern kutatás hitelesített, elfogadott, akkor azt tipográfiai kiemelés hangsúlyozza, míg a többinél a téves feltételezésre történik utalás.

6. *A bibliográfiai hivatkozások*, a források megjelölése következik az adatok sorrendjében. A megfelelő rövidítésen (rövidítéseken) túlmenő pontos megjelölés bizonyult itt szükségesnek. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy a lapszám, esetleg tételszám idézése biztosítja csupán a könnyű visszakeresést, s ezzel egyzersmind a megadott névfeloldás hitelét. Több névmegállapítás esetén valamennyi bibliográfiai hivatkozás mellett a megfelelő feloldás monogramja is szerepel, míg a szerkesztő által analógiára, stílusra stb. alapozottan javasolt feloldásokat külön jel és indoklás jelöli.

A források mellett minden esetben, amikor ez lehetséges, szerepel majd a megfelelő retrospektív nemzeti bibliográfia (RMK, Petrik stb.) leírására történő hivatkozás, akár forrás az a névmegállapításra, akár nem. (Utóbbi esetben természetesen „anon.” megjegyzés jelzi majd, hogy az adott helyen anoním címleírás szerepel.) Erre a megoldásra azért látszott hasznosnak vállalkozni, mert ily módon pontosabb, teljesebb címleírások és valamennyi ismert kiadás impresszumadatai rendelkezésére állnak mindenkinek, aki erre igényt tart.

7. *Az esetleges megjegyzések* kerülnek egy-egy tétel végére. Ezek a megjegyzések tarka képet mutatnak, mivel egyaránt lehet tartalmi vagy formai vonatkozásuk. Megjegyzés utal majd egy-egy korábbi névfeloldás téves voltára éppúgy, mint a mű más nyelvű magyarországi kiadásaira, korábbi RMNY vagy RMK számára vagy fordítások eredeti címére, amennyiben az megállapított, vagy megállapítható. Felhozni a címleírásba, a könyvtári szabványnak megfelelően, nem látszott helyesnek ezeket az eredeti címeket, minthogy ez idő tájt még sokszor csak forrásokról, mintákról beszélhetünk, különösen a magyarítások esetében. Ide a megjegyzések rovatába kerülnének azok a helynév vagy kiadói névfeloldások is, amelyek vagy a gyűjtőmunka során adódtak, vagy a Petrik-féle bibliográfia most megjelent nyomdatörténeti mutatójából eredtek, feltéve, hogy egyáltalán közlésre kerülnek. A megjegyzések rovata tehát valamiféle gyűjtőhelye lenne minden olyan járulékos adatnak, emellyel a használókat a névfeloldáson kívül további adatokhoz is lehet juttatni. Kérdéses azonban, hogy egy anoním-lexikonnak feladata lehet-e a használót a névfeloldásokon kívül egyéb támpontokhoz is elvezetni, nem több-e a kevesebb ebben az esetben is, mint oly sokszor.

Mutatók. Az anoním-lexikonok általában a névtelenül megjelent művek címeit közlik betűrendben, a névmegállapításokkal, s forrásaikra való hivatkozásokkal. Ennyi elég is tulajdonképpen. Az adott esetben azonban, amikor időbeli és nemzeti határok lezárt egészé kerekítik a címanyagot, kétféle mutató lehetősége és talán hasznossága is felvetődik.

Az egyik a szerzői nevek mutatója, amely egyszersmind a szerzői névváltozatokról is utalást adhat a címleírásban választott névalakra. Ennél a „végleges” névalaknál pedig a kézikönyvben szereplő valamennyi anoním műve tételszámát is fel lehet sorolni egy-egy szerzőnek, ezzel a megoldással lehetőséget nyújtva

arra, hogy egy-egy alkotó munkássága külön keresgélés nélkül kiegészíthető legyen a közölt feladásokkal. A hibák kiderítésére, a téves megállapítások megcáfolására is könnyebben nyílik ily módon lehetőség, hiszen egy-egy eleve lehetetlen szerzőség az összeállítónál értőbb szakembernek azonnal szemébe ötlük.

Egy második névmutató kapcsolódnék az előzőhöz: az alkalmi költészet ünnepejtjeinek névmutatója. Ezt a mutatót az efféle költemények és beszédek címei (pontosabban címeiknek nemléte) teszik szükségessé, amelyek visszakeresésre kevésbé alkalmasak. A sok „Ill. ac rev.” „Mélt. nagys . . .” „Admodum rev. patri . . .” vagy akár „Ode” és „Carmen” stb. kezdet labirintusában ez a mutató megbízható Ariadné-fonalnak ígérkezik.

A *problematika* még ezzel sem teljes. Hiszen csupán a már összegyűjtött cím-anyag ellenőrzése is mintegy háromesztendei munkát igényel, a szerkesztés megkezdése előtt. Eközben kell majd eldönteni azokat a problémákat, amelyek az anyaggyűjtés közben felmerültek, de egyelőre nem sürgetőek: döntésre várva pihennek a cédulák lapjain.

Ilyen probléma adódik mindjárt az anyaggyűjtés ellenőrzése kapcsán. Meg kell-e bizonyosodni minden kigyűjtött cím tényleges létezéséről, vagy csupán irodalmilag feltételezett művek is bekerülhetnek a kézikönyvbe? Pillanatnyilag számos olyan tétel szerepel a kigyűjtött anyagban, amely a retrospektív nemzeti bibliográfiákban nem szerepel, akár azért, mert valóban volt, de még kimaradt a bibliográfiai feltárásból, akár azért, mert soha sem létezett, csak bibliográfiák stb. lapjain. Az ilyesfajta tételek, megfelelő autopsziás lehetőség hiányában együtt vehetők fel, vagy együtt hagyhatók el, szelektálni köztük nem lehet. A szerepeltetés mellett szól, hogy a nemzeti bibliográfiák is számos soha nem volt címet közölnek. Jó példa erre a már említett SZLAVKOVSKY Benedek, akinek

Fomes discordiae sibi ipse acerbus ac damnosus sive Vidus intestina accendens odia . . . lineamentis theatralibus depictus anno 1714 . . . typis vero impr. 1718.

c. alkotása a saját adatainak megfelelő helyén (P. V. 503.) kívül még két ízben szerepel, csupán pontatlan említések átvétele következtében. Az egyik anoním címként (P. III. 786.) „Vidus. Intestina accendens odia . . .”, a másik SCHWACHOTZY: „Tragicomoedia . . .” cím alatt (P. III. 345.), a szövegben szerző nevéként közölve BENEDICTUS AB ANNUNCIATIONE nevét is.

Ez egyszersmind az autopszia említett problémájára is utal. A három mű egyetlen voltát pl. szintén az Országos Széchényi Könyvtár példányának alapos megvizsgálása alapján lehetett kideríteni. Egyáltalán a tényleges meglét így a tényleges névtelenséggel együtt volna elbírálható.

Ez a megbízható pontosság rendkívül csábító, ám bizonyos művek hozzáférhetetlensége csakúgy ellentmond e munka vállalásának, mint az, hogy a többes kiadások között gyakran váltakozva akad anoním és szerzős mű, ami azzal a veszéllyel járhat, hogy a szerzős kiadás autopsziája alapján kihagyom a címet, s ezáltal az anoním kiadás kézbevevőit megtévesztem.

Az egyéb kiegészítések kérdése korábban már szerepelt egy említés erejéig. Új kiadások, új nyomdahely-megállapítások, kiadási évek stb. derültek ki a forrásokból, mintegy melléktermékként. Kérdés — ahogy korábban említettük — szerepeljenek-e ezek az adatok a címléírásban, szögletes zárójelben, megtévesztve a könyvet kézben tartó laikust, aki helynevet, évet stb. találva az adatban, a nála levő hely, év stb. nélküli könyvet nem is meri megnyugatatóan azonosítani, s a

szerzőt feloldani. Egyébként is a majdani RMNY-kötet hozza majd mindezt — és még sokkalta többet. Mégis csábító az alkalom, hogy a már egyszer meglelt többletadat tájékoztassa a kereső könyvtáros kollégákat: esetleg a megjegyzés-rovat gazdagítása útján. Egy álnév- és monogrammutató is nyitott probléma ma még. A mérleg nyelve itt ugyan erőteljesen arrafelé hajlik, amerre fölösleges tehertétel látszik a serpenyőjében, hiszen a szerzői névmutatóban egy-egy szerző álneveit az érdeklődő könnyűszerrel összeszedheti. Azonfelül az olyan általános, jellegtelen álnevek mint a „Hungarus” a „Musa” stb. — mint már fentebb említettük — olyan szép számmal vannak, hogy tán kevés érdemleges maradna a mutató számára. Bizonyos mértékű súly azonban a mérleg másik serpenyőjében is akad: még eddig nem ismertetett anoním alkotások névfeloldásának gondját esetleg könnyítené, ha minden álnév együtt volna, egyetlen mutatóban.

Ma, több évi munka után, az anyaggyűjtés első lépcsőfordulójához érkezett. A PETRIK-féle nemzeti bibliográfián, az RMK anoním címanyagának kigyűjtésén e címeknek elsősorban a SZINNYEI-féle *Magyar írókkal*, de egyéb jelentős hasonló forrásokkal való összevetésén túl, mintegy 2000 címfeloldás, szerzői névmegállapítás tapasztalatai után meg lehet, sőt meg is kell állni. Összegezni lehet a problémákat, amelyek az anyag mélyebb rétegeibe „leásva” bukkantak már eddig is felszínre és máris módosítottak egyet-mást az eredeti elképzeléseken. Nyilván a további munka is hoz majd magával újabb s újabb kérdéseket, ezért látszott szükségesnek a továbblépés előtt a problémák összegezésére vállalkozni. A megállás lélegzétvétele azonban egy szubjektív megjegyzést is engedélyez: a problematika feltárása, felsorolása akkor támogat hasznosan a továbbhaladásban, ha a reménybeli használóknál visszhangra talál, észrevételeikhez hozzásegít.

Probleme der Zusammenstellung eines ungarischen Anonymen—Lexikons des 18. Jahrhunderts

Die Veröffentlichung befasst sich mit den Problemen der Herausgabe eines Anonymen-Lexikons. Erstens werden die zeitlichen und inhaltlichen Grenzen der Titelauswahl erörtert: in das Handbuch werden nämlich nur Hungarica-Titel des 18. Jahrhunderts aufgenommen. Dieses Jahrhundert ist die „Blütezeit“ anonymer Publikationen in Ungarn: in den ersten Jahrzehnten erscheinen die ersten wissenschaftlichen Werke der ungarischen Literatur, meistens aus der Feder der Jesuiten in lateinischer Sprache abgefasst, während um 1790 die anonymen Pasquille der ungarischen Aufklärungs-Literatur überwiegend sind.

Der zweite Teil der Veröffentlichung befasst sich mit der Anordnung der einzelnen Angaben: Titel, Impressum, Name des Verfassers, Quellen-Angaben. Die Fragen jedes einzelnen Angabe-Typs werden gründlich untersucht und die von der Verfasserin gewählte Lösung wird ausführlich erklärt. Auch solche Daten, wie z. B. zweite oder Mehraufgaben, Geburts- und Todesjahr der Verfasser, die Namensform in Ungarn wirkender nicht-ungarischer Autoren usw. werden in Frage gestellt und zur etwaigen Aufnahme in das Handbuch wird Stellung genommen. Auch die Probleme der Verfasser- bzw. Personenregister werden behandelt. Letztlich bittet die Verfasserin um die etwaigen Bemerkungen der zukünftigen Benutzer, die sie bei der endgültigen Fassung in Betracht ziehen könnte damit das Anonymen-Lexikon so nutzbar wie möglich zusammengestellt werde.